

Цитування:

Совгира Т. І. Технологія як фактор культурного розвитку людства: дослідження виробничого характеру первісної культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. 2021. № 2. С. 57-60.*

Sovhyra T. (2021). Technology as a factor in the cultural development of mankind: a study of the production nature of primitive culture. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal, 2, 57-60.* [in Ukrainian].

Совгира Тетяна Ігорівна,
кандидат мистецтвознавства,
доцент з/н старший викладач кафедри
режисури естради та масових свят
Київського національного університету
культури і мистецтв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7023-5361>
STIsovgyra@gmail.com

**ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ФАКТОР КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА:
ДОСЛІДЖЕННЯ ВИРОБНИЧОГО ХАРАКТЕРУ ПЕРВІСНОЇ КУЛЬТУРИ**

Мета роботи. Дослідити технологічний прогрес у контексті розвитку первісної культури. **Методологія** дослідження базується на комплексному підході та спирається на аналітичному (при аналізі філософської, мистецтвознавчої, культурологічної літератури з предмету дослідження), історичному (при з'ясуванні етапів розвитку первісної культури) та концептуальному (при аналізі ролі технології у культурному розвитку людства) методів дослідження. **Наукова новизна** статті полягає у тому, що вперше доводиться формотворча роль технології у культурному розвитку людства, а також обумовлюється коопераційний характер виробництва артефактів первісної культури. **Висновки.** У результаті дослідження археологічних знахідок первісної культури встановлено, що в ході культурної еволюції знаряддя праці стали історичними артефактами, витворами мистецтва. Поява виробничих технологій (обробки каміння, володіння вогнем, плавлення металу) кардинально трансформувало специфіку організації виробничої діяльності, а, отже, й змінювало хід історії. А тому в ході дослідження доведена формотворча роль технології у становленні художньої культури.

Ключові слова: первісна культура, артефакт, технологічний прогрес, технологія, виробництво.

Sovhyra Tetiana, Ph.D. in Arts, Docent of the Department of Variety art directing, Kyiv National University of Culture and Arts

Technology as a factor in the cultural development of mankind: a study of the production nature of primitive culture

Purpose of article. Explore technological progress in the context of the development of a primitive culture. **The methodology** is based on an integrated approach and relies on analytical (when analyzing philosophical, art history, cultural studies literature on the subject of research), historical (when clarifying the stages of development of primitive culture), and conceptual (when analyzing the role of technology in the cultural development of mankind) research methods. **The scientific novelty** of the article lies in the fact that for the first time the formative role of technology in the cultural development of mankind is investigated, and also the cooperative nature of the production of artifacts of primitive culture is determined. **Conclusions.** As a result of the study of archaeological finds of primitive culture, it has been established that in the course of cultural evolution, tools of labor have become cultural artifacts, works of art. The emergence of production technologies (stone processing, fire control, metal melting) radically transformed the specifics of the organization of production activities, and therefore changed the course of cultural development. Therefore, in the course of the study, the formative role of technology in the formation of artistic culture was proved.

Key words: primitive culture, artifact, technological progress, technology, production.

Актуальність дослідження. Мистецька діяльність зародилась ще в первісному суспільстві в часи палеоліту і залишила свій слід у печерних малюнках, різьбі на камінні та кістках. Нині у результаті залучення цифрових технологій сканування, алгоритмічного аналізу даних, нових методів реставрації артефактів у процесі археологічних розкопок та науково-

дослідних проєктів розкрито низку технологічних загадок, що кардинально змінюють наші уявлення про перебіг основних етапів культурного розвитку, а також про час впровадження певних технологічних винаходів. Разом із тим, науковці все більше задумуються на генеративній ролі техніки та технології у виробничій діяльності людини.

Мета статті. Тому виявляється за потрібне розглянути результати останніх археологічних досліджень та на основі цього аналізу дослідити технологічний прогрес у контексті розвитку первісної культури.

Аналіз досліджень і публікацій. Хронологічно перші факти застосування техніки людством, що стосуються ще кам'яного віку, віднайдені в археологічних розвідках, розміщених на сайті ЮНЕСКО, архівних даних, в дослідженнях істориків та археологів Дж. Томаса (1993) [14, 357–94), Б. Бовера (2010) [4], Т. Крампа (2001) [6, 9], Р. Кодокса та М. Стонкіна (2003) [5], К. Дріскола (2006) [7], Е. Щацберга (2006) [13, 486–512].

Відомий світовий археолог та науковець К. Лепсе, апелюючи результатами своїх експедицій в комплексі пам'яток Кокіселей (Західна Туркана, Кенія), робить припущення, що найдавнішими є олдовські та ашельські знаряддя праці і відсуває перші дані про появу цієї технології ще за часи кам'яного століття – до 1,76 млн років тому [11, 82–85].

Загальновизнано, що першим технологічним знаряддям праці кам'яного віку було рубило. Хоча час винаходу знаряддя ще й досі не визначений. Б. Богаєвський [1] та М. Лекей [10] висловлюють думку, що рубило з'явилося ще в епоху Олдувая – а це 1,5-1,0 мільйони років тому. У дослідженні науковців Дослідного центру знаходимо вказівки на ще більш ранній період винайдення перших інструментів: «Найстарішим олдовським інструментам, віднайденим в Гоні (Ефіопія), налічується приблизно 2,6 млн років [12, 169–177].

Аналіз історичних розвідок дає підстави стверджувати, що першим знаменним технологічним винаходом людства стала обробка каміння та його застосування у виробничому процесі. «Поява кам'яних сокир у період неоліту дозволила гомінідам оброблювати великі ділянки землі та створювати перші виробничі ферми» [7].

Отже, саме поява технологічних винаходів зумовили подальший культурний розвиток та сприяли затвердженню коопераційного характеру виробництва.

Виклад основного матеріалу. Продовжуючи розгляд перших знарядь праці кам'яного віку, проводимо аналіз археологічних розвідок та наукових досліджень, в яких досліджуються результати виробничих сил.

Б. Богаєвський у вищезгаданій роботі вказує, що ще пітекантропи володіли певною

технологічною діяльністю. «Поки доводиться задовольнятися припущеннями, оскільки безпосередньо при пітекантропі не було виявлено безсумнівних речових залишків, що дозволяють говорити про конкретні приклади його зародкової технічної діяльності. Однак, висловлювані нами припущення відрізняються від простого домислу тим, що ми виходимо з науково обґрунтованої теорії походження людини, ролі праці і значенні засобів праці і перших знарядь протягом усього періоду існування людства, де б його представників ми не зустріли. Тому, перш за все, дані про пітекантропів вказують на такі його властивості, які могли вийти тільки в умовах суспільного розвитку, а не в результаті простої біологічної еволюції» [1]. Слушно погоджуємо з автором, але уточнемо, апелюючи результатами пошукових експедицій з острова Ява (Кедунг-Брубус в долині ріки Мадіун 1890 р.), викладені в історичних розвідках Ір. Л. ван Еса та Г. Е. Сміта: вже доведено, що пітекантропи вміли виготовляти перші знаряддя праці, зокрема інструменти, виготовлені з кісток. «У шарах ґрунту, в яких були виявлені залишки пітекантропа, були знайдені в досить великій кількості кістки різних тварин, штучно розколоти в довжину, ймовірно, людиною для отримання живильного кісткового мозку, – науковець продовжує, – деякі з кісток, очевидно, були навмисно загострені на кінцівці, вживалися як знаряддя для отримання цього кісткового мозку» [9, 159; 15, 88].

На прикладі розглянутих робіт видно, що автори часто розходяться в судженнях щодо хронологічної послідовності технологічних винаходів кам'яного та залізного віків (камінних знарядь праці, сокир, приручення вогню, появи мови, колеса тощо), – це не є дивним. Адже, як засвідчують результати дослідження долини Макапан (місцевості з великою кількістю печер зі слідами людської діяльності та еволюції, вік яких становить близько 3,3 мільйона років) 1924 р., до сих пір людина у ході археологічних досліджень знаходить (часто у віддалених кутках світу) історичні артефакти, що кардинально змінюють хід історії, хронологічну послідовність технологій та специфіку діяльності людини в різні періоди свого існування. «Закам'яніле місце черепу Таунг внесене до списку (ЮНЕСКО – за Совгирою Т. І.) в 1999 році, – це місце, де в 1924 році було виявлено знаменитий Таунгський череп – екземпляр виду *Australopithecus africanus*. Долина Макапан, що також знаходиться в

цьому місці, являє собою безліч археологічних печер зі слідами людської діяльності... Область містить важливі елементи, які визначають походження та еволюцію людства. Закам'янілості, віднайдені тут, дозволили ідентифікувати кілька прикладів ранніх гомінідів, зокрема парантропу, віком від 4,5 до 2,5 мільйонів років, а також свідчення про володіння "технологією володіння вогнем" від 1,8 мільйонів до 1 мільйона років тому» [8].

У підсумку огляду результатів археологічних розвідок долини Макапан стає зрозумілим, що технологія оволодіння вогнем була знайома первісним людям ще понад мільйона років тому. Ці твердження кардинально змінюють наші уявлення про хронологію технологічного прогресу людства, а, отже, й про культурний розвиток загалом. Автори сходяться лише на одному, що з появою нової технології (вогню, колеса, рубила тощо) кардинально змінюється виробничий характер діяльності людини та хід еволюції людства.

Адже технологія – це логіка використання техніки. Якщо ця логіка була підвладна першій людині, значить ця людина вже перебувала у стані культурного виховання, вдосконалення, розвитку.

Схожу думку знаходимо в роботі Т. Крампа та Дж. Р. Стівена, які наголошують, що технологія добування вогню є однією з найперших в технологічній еволюції, завдяки якій людство змогло вижити на планеті. «Відкриття» та використання вогню – простого джерела енергії з безліччю важливих застосувань – стало поворотним моментом в технологічній еволюції людства [6, 9]. Неандертальці володіли технікою «штучного добування вогню» [3, 28].

Доктор Річард Кляйн зі Стенфорда стверджує, що набір інновацій відображає деякі специфічні нейронні зміни, які відбулися приблизно в той час і, завдяки своїм перевагам, швидко поширилися серед населення [16].

У результаті проведення вітчизняної експедиції на території України в 1873 р. під керівництвом Г. С. Кірьякова та Ф. І. Камінського було відкрито стоянку Гонці та знайдено кістки мамонта, кам'яні та кістяні знаряддя грубої обробки. Встановлено, що знахідки відносяться до самого древнього періоду кам'яного століття – палеоліту. На основі виявлених фактів, науковці висловлюють припущення, що на території Полтавщини був осередок великого мисливського племені, що жило тут в

льодовиковий період одночасно з мамонтом. «Знахідки предметів кам'яного століття в Полтавській губернії виявилися настільки переконливими, що зупинили суперечки про існування людини на (цій – за Совгиною Т. І.) території в льодовиковий період. Мало того, на підставі цих фактів зроблено припущення, що кам'яний вік в (цьому регіоні – за Совгиною Т. І.) відноситься до більш далеких часів, ніж в Західній Європі» [2, 276–293].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, незважаючи на невелику кількість збережених артефактів, що засвідчують використання певних технологій, можемо стверджувати наступне:

1. Будь-який предмет, оброблений та виготовлений людиною у процесі своєї діяльності стає витвором, артефактом.

2. Виробничі технології (обробки каміння, володіння вогнем, плавлення металу) являють собою узагальнений досвід культурного становлення людства.

3. Впровадження нових технологічних винаходів кардинально трансформувало специфіку організації виробничої діяльності, а отже й змінювало хід історії. Тому технологію називаються часові періоди: кам'яний, залізний вік, доба розвиненого олдуваю тощо.

Література

1. Богаевский Б. Л. История техники. Москва : Изд-во АН СССР, 1936. 426 с.
2. Гавриленко И. Н., Кигим С. Л. Участие В. И. Вернадского в исследованиях поселения палеолитического человека в гонцах. Междисциплинарный научный и прикладной журнал «Юиосфера». 2011. № 2. С. 276–293
3. Зворыкин А. А., Осьмова Н. И., Чернышев В. И., Шухардин С. В. История техники. Москва : Наука, 1962. 772 с.
4. Bower B. Stone Agers Sharpened Skills 55,000 Years Earlier Than Thought. WIRED. URL : <https://web.archive.org/web/20161108133359/https://www.wired.com/2010/10/stone-tool-sharpening/> (дата звернення 4.03.2020).
5. Cordaux R., Stoneking M. South Asia, the Andamanese, and the Genetic Evidence for an Early Human Dispersal out of Africa. American Journal of Human Genetics. 2003. Vol. 72 (6). P. 1586–1590.
6. Crump T. A. Brief History of Science. Constable & Robinson, 2001.
7. Driscoll K. The early prehistory in the west of Ireland: Investigations into the social archaeology of the Mesolithic, west of the Shannon, Ireland. URL : https://web.archive.org/web/20170904110326/http://lit.hicsireland.ie/mlitt_mesolithic_west_ireland_chap_2.html (дата звернення 4.03.2020).
8. Fossil Hominid Sites of Sterkfontein, Swartkrans, Kromdraai, and Environs. UNESCO.

URL: https://web.archive.org/web/20070327133817/http://whc.unesco.org/pg.cfm?cid=31&id_site=915 (дата звернення 4.03.2020).

9. Grafton E. S. *The Evolution of Man: Essays*. Front Cover. Oxford University Press, 1924. 159 p.

10. Leakey M. D. *Olduvai Gorge*. Vol 3. Cambridge: Cambridge University Press, 1972.

11. Lapse Ch. J. An earlier origin for the Acheulian. *Nature*, 2011. 477 p.

12. Semaw S., Rogers M. J., Quade J., Renne P. R., Butler R. F., Domínguez-Rodrigo M., Stout D., Hart W. S., Pickering T. 2.6-Million-year-old stone tools and associated bones from OGS-6 and OGS-7, Gona, Afar, Ethiopia. *Journal of Human Evolution*. 2003. Vol. 45 (2). P. 169–177.

13. Schatzberg E. *Technik Comes to America. Changing Meanings of Technology before 1930*. *Technology and Culture*. 2006. Vol. 47 (3). P. 486–512.

14. Thomas J. *Discourse, totalisation and “The Neolithic”*. *Interpretive archaeology*. 1993. P. 357–394.

15. Van Es. Louis Jean Chrétien *The Geological Age of Pithecanthropus*. *Nature*. The Hague: Martinys Nijhoff, 1932.

16. Wade N. *Early Voices: The Leap to Language*. URL :

<https://web.archive.org/web/20170312091336/http://www.nytimes.com/2003/07/15/science/early-voices-the-leap-to-language.html> (дата звернення 4.03.2020).

References

1. Bogaevskij, B. L. (1936). *History of technology*. *Trudy Instituta istorii nauki i tehniki AN SSSR*. Vol. 1. Moskva : Izd-vo AN SSSR, 40–51 [in Russian].

2. Gavrilenko, I. N., Kigim, S. L. & Uchastie, V. I. (2011). VI Vernadsky’s participation in the research of the Paleolithic human settlement in messengers. *Interdisciplinary scientific and applied journal “Yuiosfera”*, 3 (2), 276–293 [in Russian].

3. Zvorykin, A. A., Os'mova, N. I., Chernyshev, V. I. & Shuhardin, S. V. (1962). *History of technology*. Moskow : Nauka [in Russian].

4. Bower, B. *Stone Agers Sharpened Skills 55,000 Years Earlier Than Thought*. *WIRED*. Retrieved from <https://web.archive.org/web/20161108133359/https://www.wired.com/2010/10/stone-tool-sharpening/> [in English].

5. Cordaux, R. & Stoneking, M. (2003). *South Asia, the Andamanese, and the Genetic Evidence for an*

Early Human Dispersal out of Africa. *American Journal of Human Genetics*, 72 (6), 1586–1590 [in English].

6. Crump, T. A. (2001). *Brief History of Science*. Constable & Robinson [in English].

7. Driscoll, K. *The early prehistory in the west of Ireland: Investigations into the social archaeology of the Mesolithic, west of the Shannon, Ireland*. Retrieved from

https://web.archive.org/web/20170904110326/http://lit-hicsireland.ie/mlitt_mesolithic_west_ireland_chap_2.html [in English].

8. Fossil Hominid Sites of Sterkfontein, Swartkrans, Kromdraai, and Environs. UNESCO. Retrieved from https://web.archive.org/web/20070327133817/https://whc.unesco.org/pg.cfm?cid=31&id_site=915 [in English].

9. Grafton, E. S. (1924). *The Evolution of Man: Essays*. Front Cover. Oxford: Oxford University Press [in English].

10. Leakey, M. D. (1972). *Olduvai Gorge*. Vol 3. Cambridge: Cambridge University Press [in English].

11. Lapse, Ch. J. (2011). *An earlier origin for the Acheulian*. London: Nature.

12. Semaw, S., Rogers, M. J., Quade, J., Renne, P. R., Butler, R. F., Domínguez-Rodrigo, M., Stout, D., Hart, W. S. & Pickering, T. (2003). 2.6-Million-year-old stone tools and associated bones from OGS-6 and OGS-7, Gona, Afar, Ethiopia. *Journal of Human Evolution*, 45 (2), 169–177 [in English].

13. Schatzberg, E. (2006). *Technik Comes to America. Changing Meanings of Technology before 1930*. *Technology and Culture*, 47 (3), 486–512 [in English].

14. Thomas, J. (1993). *Discourse, totalisation and “The Neolithic”*. *Interpretive archaeology*. Oxford: Berg [in English].

15. Van, Es (1932). *Louis Jean Chrétien The Geological Age of Pithecanthropus*. *Nature*. The Hague: Martinys Nijhoff [in English].

16. Wade, N. (2003). *Early Voices: The Leap to Language*. Retrieved from <https://web.archive.org/web/20170312091336/http://www.nytimes.com/2003/07/15/science/early-voices-the-leap-to-language.html> [in English].

*Стаття надійшла до редакції 25.02.2021
Отримано після доопрацювання 19.03.2021
Прийнято до друку 26.03.2021*